

*Роман ЛУБКІВСЬКИЙ,
Голова Львівського обласного об'єднання
Всеукраїнського Товариства "Просвіта" ім. Тараса Шевченка.*

ВИСТУП НА КОНФЕРЕНЦІЇ В НАРОДНОМУ ДОМІ У ЛЬВОВІ 15 БЕРЕЗНЯ 1997 р.

Шановне товариство!

Переконаний: сьогоднішня конференція повинна стати початком нового відліку діяльності нашого об'єднання. До цього спонукають і дві поважні дати – 130-річчя заснування матірньої "Просвіти" і 10-річчя утворення "Товариства української мови імені Тараса Шевченка".

Нинішня "Просвіта", успадкувавши традицію і озброївшись досвідом недалекого минулого, діє сьогодні в принципово нових умовах, але цілі її фактично незмінні.

Протягом майже ста літ "Просвіта" освітлювала шлях до незалежності України, виховувала свідомих і самовідданих її синів та захисників. Важко уявити, що могло б статися з нашим народом у ХХ столітті, позначеному двома світовими війнами, страшними розламами української нації, фізичним і моральним нищенням нашого народу, заздалегідь прорахованими ударами по культурі, історії, менталітету.

Світло "Просвіти", ліквідованої 1939 р. на західноукраїнських землях, проникло в середину 50-х і 60-х рр. ХХ ст. у вигляді молодечих поривів пізнавати свою батьківщину, поширювати про неї знання, формувати громадську думку в напрямку консолідації здорових національних елементів. Ідеологічні погроми, політичні репресії режиму легалізували дисидентство. Громадське сумління тих, хто залишився по сей бік концтаборів і тюрем, не могло мовчати. Ініціативи творчих Спілок, насамперед, СПУ, в другій половині 80-х років відкрили браму для об'єднання всіх патріотичних зусиль. Перші товариства – культурологічне в Києві, Товариство Лева у Львові – підготували організаційне оформлення Товариства на захист рідної мови. Серцевиною Товариства була ініціативна група щодо створення "НРУ за перебудову".

Цим екскурсом хотів би підкреслити, що наше просвітянське Товариство – уже відновлене – діяло в екстремальних умовах жорсткого переслідування, але саме тоді воно було найбільш сконсолідованим і цілеспрямованим.

Перемогою української оксамитної революції 1990–1991 рр., проголошенням Незалежності, а відтак конституюванням Держави в червні минулого року завершився довгий період діяльності нашої в умовах бездержавності, окупаційних австрійсько-польського, німецького та радянсько-російського режимів.

Це не могло не позначитися на умовах, формах діяльності, психологічних моделях діяльності “Просвіти”, що в сумарному виразі становила симбіоз конфронтаційного та компромісного чинників.

Сьогодні на перший план вийшов утверджувальний чинник, а конфронтаційний має на меті поборювати не державну тенденцію, а пасивність, низьку національну свідомість суспільства, ворожу, антисуспільну діяльність окремих антиукраїнських структур, формувань, середовищ.

Головним позитивом ситуації є, хай і недосконала, база державотворення, інститути Президента, Уряду, влади на місцях, діяльність національно-патріотичних партій та організацій, програми й статuti яких майже не різняться між собою.

Діяльність “Просвіти” високо оцінив Президент України Леонід Кучма. На V з’їзді Товариства, який відбувся в листопаді минулого року, ми відчули не мітинговий декларативний характер форуму, а конструктивний, діловий лад. Слід сказати, що Голова “Просвіти” Павло Мовчан ініціював цілий ряд документів, проектів, заходів на підтримку Конституції. Його діалог з Урядом і Президентом дав добрі наслідки, хоча справжньої віддачі від своїх ініціатив ми все ще не отримали.

Наше суспільство переживає глибоку економічну, духовну, культурну кризу. В умовах “перехідного періоду”, що явно затягнувся, маємо “перехідну”, а фактично ніяку ідеологію.

Якщо глянути на становище в нашому регіоні, то воно виглядає не кращим чином. Загальна культура Львова і області підупала. У нас фактично немає скоординованої культурно-виховної програми. Партії, рухи, Товариства, покликані спільно впливати на процес національної консолідації, розпочали передвибірний марафон. Їхня діяльність, за небагатьма винятками, є кастово-келійною. Гострі проблеми на Львівському телебаченні. Книжковий ринок заповнений чужомовними виданнями. Мабуть, більшого блюзнірства не спостерігаємо з часу інвазії в приміщення “Просвіти” царської солдатні – маю на увазі “коробейників”, що продають в історичних сінях “Просвіти” свій підозрілий крам...

Львів несподівано опинився перед загрозою повзучої русифікації – російську мову розносять молодики у прикажницьких котелках, її чути у ресторанах, на базарах, – де завгодно. Чужомовні реклами, вивіски, квитки на вокзалі, документація в лікарнях...

Моральна деградація прогресує. В райцентрах будинки “Просвіти” здаються під казино, нічні бари, дискотеки. Механічне перехрещення клубів на “Народні Доми” і “Просвіти” тільки погіршило ситуацію. Значна частина людей, що доїжджає до Львова з районів, опинилася між містом і селом; міста – колишні райцентри втрачають свій неповторний характер і колорит – наступають запустіння, апатія, якась демонстративна безвольність.

І все-таки робиться чимало. Я побував на декількох районних конференціях і виніс добре враження від того, що люди наперекір злигодням багато працюють, – рятують культуру, відкривають пам’ятники, музеї, меморіальні таблиці, розвивають хороше мистецтво. Рідко, але можна помітити спроби співпраці між “Просвітою” і церквами, “Просвітою” і Армією; наші просвітяни приймають дітей і вчителів з Луганщини, Запорізької, Дніпропетровської областей.

Однак, враження таке, немовби ті живі острівці не зв'язані з великим материком “Просвіти”. Відсутні зв'язки знизу доверху, немає зворотнього зв'язку, критерії членства в Товаристві розмиті так, що втратили свою зобов'язуючу сутність.

Прийняття нового Статуту Всеукраїнського товариства і в зв'язку з цим узгодження з ним наших – обласного та районних об'єднань, упорядкування структур з метою уникнення паралелізму в роботі керівних ланок, нарешті, запровадження фіксованого членства і сплати членських внесків – все це дає можливість відродити Товариства як цілісний всеукраїнський організм, привести в ряди “Просвіти” не випадкових волонтерів, а свідомих своєї місії патріотів.

Якою ж уявляється “Просвіта”, виходячи з доконечних потреб і завдань? Вона, як здається, повинна мати чотири іпостасі:

1. Як громадська організація;
2. Як інституція (культурно-патріотична);
3. Як економічно-господарський комплекс;
4. Як видавничо-інформаційний чинник у вихованні населення.

Щодо першої. Новий Статут “Просвіти”, прийнятий на V з'їзді Товариства, документує цілісність нашої організації у загальнодержавному вимірі. Разом з тим дає можливість обласним і районним об'єднанням, первинним осередкам не втрачати регіональної самобутності, свого оригінального творчого обличчя. Зміцнення цілісності допоможе подолати наявність альтернативних просвітянських організацій, їх зацикленості на вузько місцевих проблемах і непорозуміннях.

Підпорядкованість загальноукраїнській структурі знімає і такі “негативи”, як підлаштованість під місцевих просвітянських лідерів, не дозволяє втягнути “Просвіту” на місцях у вир міжконфесійних і міжпартійних перерозподілів впливу і т.п.

Виграє наша організація і через те, що статут пропонує механізм звільнення від людей випадкових, непрацездатних, конфліктних.

Нарешті, все те добре, чого надбала відновлена “Просвіта”, гармонійно і природно поєднується з історичними надбаннями “Просвіти” матірної.

Відновлення “Просвіти” як інституції має сьогодні виняткове значення. “Просвіта” має стати серцем і мозком національного відродження. Для цього треба відновити сплюндровану доценту наукову базу, систему функціонування підрозділів, забезпечити дієздатність кожного осередку як складової частини єдиного великого утворення. Інституювання “Просвіти” дозволить виробляти стратегію і тактику, формувати ідеологію, позбавлятися в роботі імпульсивності, стихійності, дилетантства. Це підніме наш авторитет серед громадськості.

Складовою частиною інституції повинен стати економічно-господарський комплекс. На сьогодні маємо лише скромні фрагменти – кредитівки, деякі економічні програми, дуже завужену книготоргівлю. Є спроби вивести окремі просвітянські об'єкти – кіоски, магазини, приміщення з просвітянського простору. Акціонувати, приватизувати просвітянську власність не маємо ні громадського, ні морального права. Тим більше зараз, коли в Уряді розглядається питання про повернення “Просвіти” її маєтностей. А це ж не лише будинки, а й земля, бібліотечні та архівні фонди, друкарні, видавництва. Ми стоїмо лише на початках велетенської роботи, котра має вирішити одне з найголовніших завдань: самозабезпечення організації, що сприятиме утвердженню свого місця в складному економічному

контексті, вирішить проблему фінансової допомоги заслуженим діячам “Просвіти”, заохочення важливих ініціатив, проєктів тощо.

І нарешті – четверта іпостась – видавничо-інформаційна. Тут маємо деякі дуже добрі результати на початковій стадії: видавнича спілка “Просвіти” (Львів), видавництво “Відродження” (Дрогобич). На жаль, зупинився вихід альманаху “Просвіта”, не завершене багатотомне видання творів Василя Стуса. Хотілося б, щоб наші видавці координували плани не лише між собою, а й з державними і недержавними видавництвами Львова, Києва, Запоріжжя, Луганська. Певною мірою вирішує це питання традиційний уже “Форум видавців”, але його лише комерційний напрям не може нас задовольнити. “Форум” повинен, маючи українську доміную, “обростати”, супутніми акціями – презентаціями книг, “круглими столами”. Він мав би сприяти формуванню громадської думки, розширенню міжрегіональних і міжнародних контактів. Ці прикмети, між іншим, можна було спостерегти минулого року в Белграді під час роботи “Книжкового саяму” – 1996. Львівський форум видавців повинен сприяти поповненню бібліотеки “Просвіти”, книгообміну, книгознайомленню в якомога ширшому обсязі.

Щодо ЗМІ нашої “Просвіти”, то виникає велика необхідність мати свої телеканали, радіопередачі, нові вісники, часописи, можливо 1–2 журнали. Думається, варто реформувати газету “Просвіти”. Її поява раз у два тижні, малий тираж, недоходження до первинних осередків – все це дуже звужує наш інформаційний простір. Видання вимагає коштів, редакція оргтехніки, обладнання.

У зв’язку з необхідністю терміново вирішувати ці питання синхронно з проблемами Товариства, прошу конференцію надати мені як голові Львівської “Просвіти” повноваження шефредактора і доручити сформувати редколегію, склад якої можна затвердити в робочому порядку вже найближчим часом, а також вирішити необхідні кадрові та організаційні питання.

Не могу не сказати, що центральне наше видання “Слово Просвіти” маємо підтримувати – передплачувати, поширювати в осередках, дописувати до газети. Підготовка і випуск прес-релізів, влаштування брифінгів, прес-конференцій повинні обновили інформаційну циркуляцію не лише всередині Товариства, а вийти на значно ширший простір; мусимо подумати про тісну інформаційну співпрацю з іншими громадсько-патріотичними організаціями, науковими закладами, творчими спілками, державними й недержавними ЗМІ.

Шановне товариство!

“Просвіта” демократична й відкрита, – як за традицією, так і за своїми завданнями, організація. Так склалося, що на початку 90-х років вона була живильним середовищем громадсько-політичних ініціатив, місцем кристалізації демократичних партій і рухів.

Політична структуризація суспільства – ознака його зрілості. Але українська специфіка і тут дає себе взнаки. Виникло чимало утворень, які називають себе партіями. “Просвіта” має толерувати лише ті з них, які за своєю статутною діяльністю не є антидержавними, антиукраїнськими. Ми не можемо собі дозволити розкоші розпорошувати зусилля, абсолютизувати той чи інший рух, партію, лідера. Місія “Просвіти” повинна бути об’єднувальною, конструктивною, результативною і перспективною. Тому залишаємо за собою право не оформлювати асоційова-

не членство в жодній із партій, бо “Просвіта”, виходячи із материнського погляду, не може йти в “прийми” до своїх дітей. Але, явна річ, принципові політичні кроки РУХу, КУНУ, УРП, ДемПУ ми як підтримували, так і будемо підтримувати – особливо в ході виборчої кампанії.

Другим важливим напрямком є співпраця “Просвіти” з регіонально-патріотичними товариствами (“Засяння”, “Холмщина”, “Підляшшя”, “Лемківщина”, “Гуцульщина”), з жіночими та молодіжними громадськими об’єднаннями, культурно-освітніми організаціями. Не можна сказати, що між ними та “Просвітою” нема контактів. Вони є, але досить слабкі, відсутня координація дій і зусиль.

Третім за важливістю напрямком нашої діяльності бачиться новий підхід у роботі з громадськими об’єднаннями національних меншин. На початку 90-х років саме наша організація та Фонд культури були їхнім головним прихистком. У ході боротьби за державний суверенітет більшість активістів цих товариств підтримали національно-патріотичні сили нашого народу і в процесі державотворення беруть активну участь як свідомі громадяни України. На жаль, внаслідок дії зовнішніх факторів до керівництва в деяких товариствах прийшли люди, котрі, делікатно кажучи, виявляють нелояльність до держави, намагаються розколоти суспільство, “працюють” на “перспективу” порушення територіальної цілісності України. Ми повинні рішуче боротися з подібними тенденціями, захищати принцип: патріотом є людина не за походженням, патріотом є людина за переконанням. А переконання формуються лише в здоровому середовищі, де є розуміння і взаєморозуміння. Виходячи з такої засади, вважав би за необхідне провести найближчим часом засідання “Круглого стола” громадськості на підтримку “білорусів Галичини”, товариств “Ческа Беседа”, Українських німецьких товариств. Треба сказати, що діяльність представників деяких меншин щільно пов’язана з релігійною діяльністю. У нашому складному конфесійному контексті не може не турбувати спроба релігійної інвазії Римо-Католицької Церкви, пов’язана з намаганням збудити не лише серед громадян польської національності, а й серед мішаних родин та етнічних українців нездорові почуття туги за “кресами”, що має різко негативний політичний присмак.

Російська Православна Церква у Львові веде одверто підривну роботу, яка переплітається з комуністичними шовіністичними аспіраціями.

Окреме питання – поведінка екзотичних сект, що духовно калічать нашу молодь, намагаються відторгнути її від рідного ґрунту.

Домінантою української міжконфесійної злагоди бачимо єдність Української держави, єдність наших національних устремлінь. Наше священництво має великий історичний досвід просвітницької діяльності. Хотілося б, аби в наших умовах, набагато складніших, ніж будь-коли, наші церковні громади, наше духовенство з новими силами взялися до громадської праці на просвітницькій ниві.

Це – один бік справи. Другий – намагання вести конструктивний діалог із владою, домагатися не перманентної уваги та вузько трактованого сприяння, а скоординованої співпраці, оскільки, за відсутності чіткої державницької ідеології, цю функцію здатна виконувати лише “Просвіта”. Тут нам прикладом може послужити робота Центрального Правління, що дає добрий результат. Завдяки зусиллям п. Мовчана Прем’єр-Міністр, деякі інші вищі посадові особи

повертаються обличчям до “Просвіти”, заявляють про свою нову, значно прогресивнішу позицію щодо проблем, які ставлять перед ними “Просвіта”, КУН, інші патріотичні організації.

“Просвіта” і Армія, “Просвіта” і силові структури – це те важливе поле діяльності, котре поступово починаємо загосподаровувати (тут добре слово слід сказати на адресу Франківського об’єднання “Львів”). Перспективними видаються контакти з Львівським інститутом внутрішніх справ. Робота у військах, з правоохоронними органами вимагає системності, залучення широких кіл просвітян, творчої інтелігенції.

Молодіжна політика “Просвіти” – ще одна надзвичайно важлива сфера нашої діяльності. Перші спроби формування “Молодої Просвіти” як у всеукраїнському масштабі, так і в нас можна вважати успішними. Молоде просвітянство – наша перспектива і наша життєдайність. Тому осередки і об’єднання мають робити все для залучення молоді в наші ряди через розумні акції, заохочення, допомогу молодим сім’ям, підліткам, дітям. Нам потрібно ввести в середовище “Просвіти” молодіжні ансамблі, хори, гурти, зацікавити молодь.

Багатогранний зміст діяльності немислимий без співпраці з українцями за кордоном. Думається, що Львівська “Просвіта” зможе активізуватися в допомозі українцям Білорусі, Молдови, Польщі, Словаччини, Румунії. На часі відновлення комісії, котра б інтенсивно запрацювала з цього напрямку. Можна було б запропонувати оригінальні програми Фондові “Відродження”, тісніше запрацювати з нашими дипломатичними місіями в країнах Європи і Америки. Як одне з першочергових завдань бачу створення концепції Українських культурних центрів там, де українська присутність має не лише історичну традицію, а й підсилюється цілим рядом сучасних факторів.

Шановне Товариство!

Я свідомий того, що перелік напрямків діяльності “Просвіти” далеко не повний, розумію, що в нинішніх умовах розгортати таку велику роботу не просто. Але хотів би наголосити – це робота для всіх, для всього Товариства. Форми – найрізноманітніші, але в кожному разі – не “заходи”, спущені згори.

Помилковою є тотожність ЦЕНТРАЛІ і УПРАВИ (від сьогодні – Секретаріату) – тільки зі Львовом. Львівське об’єднання – це вся карта області. І чим більше вогників засвічуватиметься на ній, тим організація буде сильнішою, багатшою, дієдатнішою. Розширення, а фактично відновлення мережі “Просвіти”, на всіх теренах, у всіх можливих середовищах, закладах і установах – наш священний обов’язок. Тому після конференції негайно приступимо до перереєстрації членів “Просвіти” і осередків. Фіксоване членство в “Просвіти” допоможе нам чітко визначитися з нашим потенціалом, матеріально підтримає Товариство, а головне – приведе з наші ряди нових сподвижників, оздоровить морально-психологічний клімат у просвітянському середовищі, отже, і в суспільстві. Чітка організаційна вертикаль, упорядкування структури позбавить Товариство невластивих йому декларативності, пасивності, безвідповідальності, паралелізму в роботі. Керівництво правління чітко розмежує повноваження Ради і комісій. Робота над удосконаленням структури і апарату нашого об’єднання вже давно ведеться головою оргкомісії. Сьогодні нам треба розглянути напрацьоване і прийняти відповідні ухвали.

Таким чином, прийняття нового Статуту нашого Товариства, його вдосконаленої структури, вихід на широкий інформаційний простір створять передумови для успішної праці. “Просвіта” з певної маргінальної ситуації, яка склалася з об’єктивних і суб’єктивних причин, відновить своє домінуюче становище у громадському, державотворчому процесі. Весь славний і важкий 129-літній шлях “Просвіти” спонукає нас до самовідданої праці – в умовах незалежної Держави. Це – не легше. Це – складніше. Але тим радісніше, що саме ми з вами зможемо побачити результати власної праці і втішатися тим, що ми поклали свої труди – за честь, за славу, за народ!